

36. ชื่อเรื่อง การศึกษาหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทตำนานพื้นบ้านภาคใต้ของประเทศไทย
ผู้แต่ง ไช้มุก อุทยาวลี
สถานที่พิมพ์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
ปี พ.ศ. 2547
ชนิดเอกสาร บทความ

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเอกสารหลักฐานตำนานพื้นบ้านภาคใต้ที่ปรากฏในปัจจุบันและวิเคราะห์ความสำคัญของตำนานพื้นบ้านภาคใต้ จารึกในการบันทึกตำนานกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะของตำนานพื้นบ้าน ทั้งในด้านปรัชญาประวัติศาสตร์แนวคิดของผู้แต่งตำนานที่มีผลสะท้อนสภาพสังคมท้องถิ่นภาคใต้ลักษณะเด่นของการเขียนตำนานพื้นบ้าน และการประเมินคุณค่าของตำนานพื้นบ้านในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ภาคใต้ประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่าตำนานพื้นบ้านภาคใต้มีลักษณะหลากหลายขึ้นกับเนื้อหาของตำนานที่ถูกบันทึกขึ้น และสามารถจัดประเภทของตำนานได้ 3 กลุ่ม คือ ตำนานศาสนา ตำนานเมือง และตำนานพื้นบ้าน กลุ่มเบ็ดเตล็ด มีเนื้อหาเกี่ยวกับบุคคลในประวัติศาสตร์ บุชเนียสถานสำคัญ และอธิบายความสืบเนื่องทางวัฒนธรรม ประเพณีของชาวภาคใต้ จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยพบว่าตำนานเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทลายลักษณ์อักษรประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้เรื่องราวในอดีตของมนุษย์ ตำนานถูกสร้างขึ้นจากบริบททางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นเอง การจัดบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นมาของคนในท้องถิ่นภาคใต้ จึงให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลผลิตของสังคมท้องถิ่นภาคใต้ในอดีตที่บันทึกตำนานขึ้น เรื่องราวที่ถูกบันทึกในตำนานล้วนแล้วแต่สะท้อนภาพของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนไทยภาคใต้ที่มีความหลากหลายของกลุ่มคนในสังคม เช่น ชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม ตลอดจนชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในดินแดนแห่งนี้ การศึกษาด้านานจึงเป็นความพยายามในการเข้าใจวิถีชีวิตของคนในสังคม โดยมองย้อนกลับไปในอดีต หรือประวัติศาสตร์ที่คนในสังคมได้บอกเล่าสืบต่อกันมาสู่คนรุ่นหลังและมีการบันทึกเป็นข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัย ด้วยเหตุนี้ตำนานภาคใต้จึงบอกเล่าอดีตของชาวภาคใต้ โดยถูกกลั่นกรองเป็นเนื้อหาในงานเขียนประวัติศาสตร์หลายฉบับที่พบในพื้นที่ในแง่ตำนานจึงเป็นข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นจากคนในท้องถิ่น เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์จากปัจจัยภาคในสังคมเองมากกว่าการใช้ข้อมูลเอกสารและหลักฐานภายนอก ดังนั้นตำนานพื้นบ้านจึงเป็นหลักฐานที่นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นควรให้ความสนใจในการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภาคใต้ โดยเฉพาะจะเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ในบริบทของสภาพการเมือง สังคม วัฒนธรรมท้องถิ่นเอง อันอยู่นอกกรอบของการศึกษาประวัติศาสตร์แห่งชาติหรือประวัติศาสตร์ที่เน้นการศึกษาความเป็นศูนย์กลางของรัฐ และด้วยเหตุที่ตำนานพื้นบ้านเป็นหลักฐานที่มีความใกล้ชิดกับภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นเอง ดังนั้นการศึกษาวเคราะห์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์จากตำนานพื้นบ้านจึงเป็นทางหนึ่งในการเข้าใจภูมิรู้ของคนท้องถิ่นที่ถูกถ่ายทอดผ่านสำนักทางประวัติศาสตร์ของบุคคลร่วมสมัยที่ได้บันทึกตำนานพื้นบ้าน ตำนานพื้นบ้านภาคใต้ที่ศึกษาวิจัยและพบในพื้นที่ภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลที่ต้องมาได้อีก

การจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวไทยในภาคใต้ ตำนานบางเรื่องอาจมีจุดเน้นในการอธิบายเนื้อหาต่างกัน เช่น ตำนานเมือง ตำนานที่เกี่ยวข้องกับศาสนา รวมถึงตำนานที่มีเนื้อหาอธิบายหรือยกย่องบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ และอธิบายข้อเท็จจริงบางประการในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตำนานบางเรื่องมีที่มาจากคำบอกเล่าและจัดได้ว่ามีความเก่าแก่จนอาจเรียกได้ว่าเป็นตำนานปรัมปราที่อธิบายถึงอดีตอันยาวไกลของชุมชนท้องถิ่น เนื้อหาของตำนานดังกล่าวอาจถูกนำมาผวนเวียนงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นในกลุ่มของหลักฐานท้องถิ่นในสมัยหลังคือพงศาวดารเมืองท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งถูกนำมาเรียบเรียงในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา อันเนื่องมาจากการแสวงหาสร้างประวัติศาสตร์ของชาติไทย ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวของการรวบรวมเรื่องราวประวัติศาสตร์เกี่ยวกับท้องถิ่นในพื้นที่ต่างๆ แล้วนำมาพิมพ์เผยแพร่ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ของกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากตำนานเมืองถูกผนวกเข้ากับการสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแนวพงศาวดารนี้ทำให้มีการคัดเลือกเนื้อหาบางตอนที่ผู้เขียนเชื่อว่าเป็นเหตุเป็นผลตามแนวคิดของการศึกษาประวัติศาสตร์ อันได้รับอิทธิพลตะวันตกที่เข้ามาสู่สังคมขณะนั้น ทำให้ตำนานในเนื้อหาดั้งเดิมถูกมองข้ามความสำคัญจากนักประวัติศาสตร์ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในสมัยต่อมา การศึกษาวิจัยเรื่องนี้จึงพยายามชี้ให้เห็นว่าตำนานพื้นบ้านยังคงคุณค่าของหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่ง ซึ่งบอกเล่าเรื่องราวในอดีตของคนไทยภาคใต้ ตำนานถูกบันทึกโดยคนในท้องถิ่นด้วยความสำนึกในการเห็นคุณค่าความสำคัญของอดีตที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้น แม้ว่าการตีความของการศึกษาด้านานจะต้องอาศัยความพยายามในการวิเคราะห์จำแนกข้อเท็จจริงในอดีตกับเนื้อหาที่อธิบายในเชิงอธิบาย โดยเฉพาะตำนานที่มีเนื้อหาปรัมปราเก่าแก่ ซึ่งการศึกษาประวัติศาสตร์จากตำนานทำให้นักประวัติศาสตร์ต้องศึกษาถึงแนวคิดหรือปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังของการสร้างหลักฐานประเภทนี้ด้วย เหตุที่ว่าตำนานได้สอดแทรกวัฒนธรรมทางความคิดของคนในสังคมแต่อดีต บางครั้งตำนานพื้นบ้านสามารถอธิบายอย่างกลมกลืนระหว่างความศรัทธาในศาสนาของคนในสังคมกับวิถีชีวิตของคนที่ปรากฏในเนื้อหาของตำนาน การศึกษาด้านานในแง่ของประวัติศาสตร์ด้านความคิด โลกทัศน์ และความหมายของตำนานต่อสังคมท้องถิ่นย่อมชี้ให้เห็นว่าตำนานพื้นบ้านในท้องถิ่นมีความสำคัญในฐานะหลักฐานขั้นต้นประเภทหนึ่ง เพราะตำนานเกิดจากการสั่งสมของภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นนั้นๆ เรื่องราวที่ปรากฏในตำนานโดยเฉพาะตำนานศาสนามักให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอิทธิพลของศาสนจักรที่มีต่ออาณาจักรในด้านสังคมและความคิด ตลอดจนการดำเนินชีวิตของคนในสมัยนั้น การอธิบายประวัติความเป็นมาจุดเริ่มต้นของการเผยแพร่ศาสนาในดินแดนต่างๆ ซึ่งข้อมูลจากตำนานย่อมแตกต่างจากเอกสารหรือบันทึกจากภายนอกท้องถิ่น การบันทึกตำนานจึงเป็นองค์ความรู้จากท้องถิ่นโดยตรงทั้งในส่วนที่เป็นวัฒนธรรมความคิดของคนในสังคมที่สร้างตำนานขึ้นและความหลากหลายในประเด็นที่บอกเล่า ดังจะพบว่าแม้อธิบายเรื่องการเมืองก็มักผูกโยงเข้ากับคำอธิบายทางศาสนาความเชื่อความศรัทธาต่อบุคคลสำคัญ รวมทั้งวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น เช่น ตำนานหลายเรื่องที่สะท้อนการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนในสังคมหลายศาสนา เช่น ศาสนาพราหมณ์ พุทธ

อิสลาม จาริการบันทึกตำนานพื้นบ้านภาคใต้ที่เป็นลายลักษณ์อักษรนิยมบันทึกในสมุดไทย ซึ่งในภาคใต้เรียกว่าหนังสือบูต โดยทั่วไปการเขียนหนังสือหรือบันทึกข้อความในหนังสือบูตจะใช้สำหรับเรื่องมีเนื้อหายาว เช่น ตำรา นิทาน ตำนาน คำสอน คัมภีร์ทางศาสนา ซึ่งอาจจะเป็นบูตดำ บูตขาว บูตยาว หรือบูตสั้นก็ได้ การประดิษฐ์หนังสือบูตถือเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของชาวภาคใต้ โดยใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นเช่นเดียวกับการประดิษฐ์ตำราโบราณของชาวไทยในหลายพื้นที่ เช่น ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน แต่อาจแตกต่างกันแง่ของรายละเอียด ขั้นตอนการประดิษฐ์ในแต่ละพื้นที่ -การจัดประเภทของตำนานพื้นบ้านภาคใต้จากการสำรวจข้อมูลตำนานในภาคใต้ประเทศไทย พบว่าตำนานในภาคใต้สามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ตามลักษณะเด่นของเนื้อหาและการนำเสนอเรื่องในตำนาน คือตำนานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา ตำนานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเมือง และตำนานเกร็ดประวัติศาสตร์มักเป็นตำนานที่มีเนื้อหาอธิบายเชื่อมโยงถึงบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ และสถานที่สำคัญ ตลอดจนตำนานที่สะท้อนวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ตำนานศาสนาหมายถึงบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ในจารีตท้องถิ่นที่มีเนื้อหาวาดด้วยเรื่องราวประวัติความเป็นมาของศาสนาต่างๆ ให้ข้อมูลประวัติศาสตร์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาสนาสำคัญ การสร้างปูชนียสถานสำคัญ เช่น การสร้างพระบรมธาตุ เป็นต้น ตำนานประเภทนี้มักเขียนขึ้นโดยผู้เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น พระสงฆ์ และพราหมณ์ ดังจะพบว่ามีตำนานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ในภาคใต้เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการเผยแพร่ศาสนา ซึ่งมีเนื้อหาที่สะท้อนทัศนคติทางศาสนาที่มีต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเองด้วย จุดมุ่งหมายของการเขียนตำนานกลุ่มนี้นอกจากจะเป็นการเสนอประเด็นความเป็นมาในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการเผยแพร่ศาสนาแล้ว ยังเป็นการให้ความสำคัญในการสืบทอดศาสนาอีกด้วย เช่น ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นตำนานที่เป็นอิทธิพลของพุทธศาสนา ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ตำนานนางเลียดชาวตำนานเหล่านี้มีหลายสำนวนและเผยแพร่ในโอกาสต่างๆ -ตำนานในกลุ่มที่สองคือ ตำนานเมืองที่มีเนื้อหาหลักในการบันทึกเกี่ยวกับการอธิบายประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนบ้านเมือง ตำนานประเภทนี้อาจมีที่มาจากนิทานพื้นบ้าน ผสมกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น และมีการคัดลอกสืบทอดกันมา เนื้อหาส่วนใหญ่แสดงถึงความสำนึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่นที่มีต่อบ้านเมืองตนเอง ตำนานเมืองเท่าที่พบทั่วไปในภาคใต้มักกล่าวถึงเมืองที่เป็นศูนย์กลางของความเจริญในอดีต ลักษณะเช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าผู้บันทึกตำนานเป็นคนในท้องถิ่นที่มองเห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์เมืองของตนเอง และพยายามรวบรวมประวัติศาสตร์ของเมืองในอดีตที่เคยรุ่งเรืองมาแต่เก่าก่อน ตำนานดังกล่าวมีความสำคัญในฐานะข้อมูลของการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองโบราณในท้องถิ่น สะท้อนความเป็นมาของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่มีมาอย่างยาวนาน ปรัชญาประวัติศาสตร์ของตำนานกลุ่มนี้คือ ความพยายามในการเน้นให้เห็นถึงความเป็นมรดกของชนชาติ หรือประวัติศาสตร์ของคนในชุมชน เป็นการบันทึกถึงความเป็นมาร่วมกันของคนที่อยู่ในอาณาเขตการปกครองเดียวกัน มักเริ่มต้นด้วยประวัติของเมือง การปกครองโดยราชวงศ์ การสืบทอดอำนาจ ตลอดจนความสัมพันธ์กับบ้านเมืองอื่น ตำนานเมืองมัก

ถูกเขียนโดยการใช้ภาษาที่เป็นของคนในท้องถิ่นนั้นบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น ทั้งด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของชุมชนท้องถิ่น ตำนานประวัติศาสตร์กลุ่มนี้พบว่ามีตำนานเมือง นครศรีธรรมราชและตำนานเมืองปัตตานีเป็นเรื่องหลัก มีหลายสำนวนที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของ สองศูนย์กลางความรุ่งเรืองในอดีตของดินแดนภาคใต้ของไทยมาก่อน –ตำนานกลุ่มสุดท้ายที่พบใน ภาคใต้จัดเป็นตำนานที่เป็นเกร็ดความรู้ประวัติศาสตร์ เพราะเนื้อหาของตำนานมีความหลากหลายใน การกล่าวถึงประวัติของบุคคลในท้องถิ่น เกร็ดความรู้ประวัติศาสตร์เนื้อหาอาจเชื่อมโยงกับตำนาน เมืองและตำนานศาสนาที่พบในท้องถิ่นเดียวกัน ตำนานกลุ่มนี้มีที่มาทั้งจากคำบอกเล่าและการบันทึก เป็นเอกสาร ส่วนใหญ่มักถูกนำมาเรียบเรียงเป็นเอกสารในสมัยหลัง โดยเฉพาะในช่วงที่การศึกษา มีความเจริญในท้องถิ่นแล้วและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยกลางเป็นส่วนใหญ่ แนวคิดในการสร้างตำนาน กลุ่มนี้เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเชื่อของคนในท้องถิ่น ซึ่งมีการสืบทอดต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คน อีกรุ่นหนึ่ง โดยเริ่มจากคำบอกเล่าในชุมชนและขยายสู่สังคมในระดับกว้างขึ้น ที่มาของเรื่องส่วนหนึ่ง เป็นเรื่องเล่าในเชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับคนในสังคม และมีอิทธิพลต่อคนในสังคมนั้น ด้าน ความเชื่อความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อย่างไรก็ตามเนื้อหา ของตำนานกลุ่มนี้มีข้อมูลที่อิงกับประวัติศาสตร์ คือมีการกล่าวถึงบุคคลที่มีตัวตนในประวัติศาสตร์ที่ พบในข้อมูลหลักฐานอื่นอยู่ด้วย เช่น พงศาวดาร ตำนานเมืองต่างๆ หลักฐานทางโบราณคดีที่มีอยู่ใน ท้องถิ่นตำนานกลุ่มนี้ เช่น ประวัติของหลวงพ่อทวดวัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี ตำนานประวัติเจ้าแม่ ลี้มกอเหนี่ยว จังหวัดปัตตานี ตำนานเกี่ยวกับมโนราห์ภาคใต้ เป็นต้น –การวิเคราะห์คุณค่าของตำนาน พื้นบ้านภาคใต้ที่มีต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ชี้ให้เห็นว่าตำนานพื้นบ้านได้เป็นหลักฐานประเภทหนึ่ง ในการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของไทยในภาคใต้ ตำนานในแต่ละกลุ่มที่ นำเสนอให้ข้อมูลอันมีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันตามเนื้อหา จุดประสงค์ของการ บันทึกตำนาน ตำนานจะมีบทบาทต่อการค้นคว้าข้อมูลของท้องถิ่น หากนักประวัติศาสตร์ได้มีการ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลโดยชี้ให้เห็นความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเขียน ประวัติศาสตร์แนวตำนานของภาคใต้ เพราะตำนานคือวรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกข้อมูล ของท้องถิ่นย่อมเป็นผลงานที่สะท้อนวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากภายในสังคมนเอง ตำนานแต่ละกลุ่มมีคุณค่าในการวิเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์ต่างกัน คือตำนานกลุ่มศาสนาที่มี เนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ มีคุณค่าในการศึกษาประวัติศาสตร์ของ ความเป็นมาชุมชนและการเผยแผ่ศาสนาในอาณาจักรโบราณภาคใต้ เช่น ตำนานพราหมณ์เมือง นครศรีธรรมราชเป็นเอกสารที่ไม่ค่อยแพร่หลายนักเมื่อเทียบกับตำนานแบบอื่น กล่าวถึงประวัติ การเข้ามาของศาสนาพราหมณ์ในภาคใต้ของไทยนับเป็นเอกสารที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ ในภาคใต้ ซึ่งไม่ปรากฏในเอกสารโบราณฉบับอื่น ความเป็นมาของข้อมูลในตำนานสามารถ เปรียบเทียบกับหลักฐานทางโบราณคดี เช่น ศิลารจริก ทำให้ได้ทราบที่มาของประวัติศาสตร์เมือง นครศรีธรรมราชด้านศาสนา บทบาทและสถานะของพราหมณ์หัวเมืองภาคใต้ ตลอดจนความสัมพันธ์ ของพราหมณ์กับพราหมณ์ในราชสำนักอยุธยา หรือตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งมี

หลายสำนวนเนื้อหาเป็นตำนานเก่าแก่ที่อธิบายถึงการรับอิทธิพลพุทธศาสนาจากลังกาในเมือง นครศรีธรรมราช การสร้างและบูรณะพระบรมธาตุ เนื้อหายังได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง นครศรีธรรมราชและอยุธยาไว้ในตอนท้าย ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทการควบคุมอำนาจของอยุธยาเหนือ หัวเมืองฝ่ายใต้ โดยมีนครศรีธรรมราชเป็นหัวเมืองสำคัญ ตำนานเรื่องนี้สอดคล้องกับการวิเคราะห์และ ศึกษาหลักฐานประเภทอื่นเกี่ยวกับประวัติขององค์พระบรมธาตุ เมืองนครศรีธรรมราช เช่น การศึกษา หลักฐานทางโบราณคดีและตำนานเมือง เป็นต้น ตำนานอีกเรื่องหนึ่งที่ถูกจัดเป็นตำนานที่มีเนื้อหา เกี่ยวเนื่องกับศาสนา คือ ตำนานนางเลื่อมขาว ซึ่งเป็นตำนานพื้นบ้านที่พบแพร่หลายในภาคใต้ ทั้งในแง่การบอกเล่าและการบันทึกในหนังสือชุดของชาวภาคใต้ ความสำคัญของตำนานเรื่องนี้มี ความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ภาคใต้ คือตำนานสามารถเป็นข้อมูลอธิบายเสริมกับหลักฐาน ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เรื่องเมืองโบราณที่พัทลุง อิทธิพลแนวคิดของ พุทธศาสนาลังกาวงศ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ เมืองพัทลุง สงขลาในอดีตสมัยอยุธยาและประวัติ วัตสำคัญในท้องถิ่นภาคใต้ที่ถูกกล่าวถึงในตำนาน –ในด้านตำนานเมืองคุณค่าตำนานเมืองที่สำคัญคือ การศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของตำนานกลุ่มนี้ ชี้ให้เห็นพัฒนาการตั้งแต่สร้างบ้านแปงเมืองของ อาณาจักรโบราณ จนถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การศึกษาตำนานเมืองจึงเป็นการศึกษาข้อมูล ประวัติศาสตร์ที่ใช้ข้อเท็จจริงจากหลักฐานท้องถิ่น ความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์จาก ตำนานเมืองไม่ได้จำกัดเฉพาะประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองประวัติราชวงศ์เท่านั้น หากแต่ยัง สามารถอธิบายในบริบทของประวัติศาสตร์ ทางด้านวัฒนธรรม จารีต การบันทึกของตำนานอีกด้วย ตำนานเมืองที่สำคัญในภาคใต้ เช่น ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เป็นข้อมูลเอกสารที่ นักประวัติศาสตร์ศึกษาประวัติศาสตร์ของเมืองนครศรีธรรมราช และใช้ศึกษาร่วมกับหลักฐาน ประเภทอื่น เช่น จารึก ตลอดจนหลักฐานทางโบราณคดีที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเมืองโบราณแห่งนี้ ตำนาน เมืองนี้มักบันทึกในต้นฉบับสมุดไทย ต่อมาได้ถูกนำมาเรียบเรียงและพิมพ์เผยแพร่หลายครั้ง กล่าวถึง ความเก่าแก่ของเมืองนครศรีธรรมราชที่สร้างขึ้นพร้อมกับองค์พระบรมธาตุฯ บอกเล่าความเป็น ศูนย์กลางของเมืองในภาคใต้ ฐานะเมือง 12 นักขัตร์ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชจัดได้ว่าเป็นตำนาน ที่มีเนื้อหาที่แฝงข้อมูลประวัติศาสตร์โบราณคดีเป็นอันมาก ตำนานเมืองปัตตานี เป็นตำนานเมืองที่ สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ให้ข้อมูลประวัติศาสตร์ของเมืองภาคใต้ตอนล่าง โดยเฉพาะหัวเมืองที่ถูกเรียกว่า หัวเมืองมลายูของไทยในอดีต ความสำคัญของตำนานเรื่องนี้อยู่ที่การกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของเมือง ปัตตานีในอดีต การตั้งรกรากของคนพื้นเมืองปัตตานี เนื้อหาของตำนานเป็นการอธิบายให้เห็นที่มาใน อดีตบนพื้นฐานของข้อมูลท้องถิ่นมลายูเอง และสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับอยุธยา และ หัวเมืองมลายูอื่นๆ ในลักษณะที่แตกต่างกับการอธิบายในเอกสารของบันทึกพงศาวดารสมัยอยุธยา การศึกษาด้านปัตตานีสามารถใช้ข้อมูลเปรียบเทียบจากหลักฐานของอยุธยา เช่น พงศาวดาร อยุธยา พงศาวดารเมืองภาคใต้ บันทึกชาวจีนและชาวยุโรป ย่อมชี้ให้เห็นว่าตำนานถูกเขียนขึ้นจาก พื้นฐานของข้อเท็จจริงของประวัติศาสตร์ ในทัศนะของชาวมลายูท้องถิ่น ตำนานได้อธิบายถึง ประวัติศาสตร์ปัตตานีในหลายแง่มุม เช่น ความรุ่งเรืองทางการเมืองและการค้า การเผยแพร่

อิทธิพลศาสนาอิสลามแทนที่พุทธศาสนาในดินแดนภาคใต้ตอนล่าง ความสัมพันธ์กับหัวเมืองต่างๆ และการปกครองของรัฐบาลสยามต่อปัตตานี เป็นต้น –ตำนานในกลุ่มเบ็ดเตล็ดที่พบในภาคใต้มักเป็นตำนานที่มีเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเชื่อของคนในท้องถิ่น เป็นการเรียบเรียงในเชิงประวัติของบุคคลในประวัติศาสตร์มีการใช้ข้อมูลคำบอกเล่าที่สืบทอดกันมา ทศนะและประสบการณ์ของคนในสังคมต่อเรื่องตำนาน ตำนานกลุ่มนี้มีข้อเท็จจริงในอดีตอยู่ด้วยดังจะเห็นได้จากเรื่องราวของตำนานมีความสอดคล้องกับความเป็นจริงในอดีต เมื่อศึกษาจากหลักฐานอื่นประกอบและเนื้อหาของตำนานมีส่วนเสริมสร้างการสืบทอดวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น